

Eugeniusz S. Kruszewski, D. Skrzypek

"The Baltic Sea Region : Culture, Politics and Societies", ed. W. Maciejewski, D. Skrzypek, Uppsala 2002 : [recenzja]

Acta Cassubiana 5, 257-262

2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

EUGENIUSZ S. KRUSZEWSKI

***THE BALTIC SEA REGION. CULTURES, POLITICS,
SOCIETIES, ED. W. MACIEJEWSKI, D. SKRZYPEK,
THE BALTIC UNIVERSITY PRESS, UPPSALA
2002, 676 PP., ILUSTR.***

Tom jest pracą zbiorową 61 autorów z krajów skandynawskich i bałtyckich – Polski, Białorusi i Rosji. Kierownikiem przedsięwzięcia był Lars Rydén z Uniwersytetu w Uppsali. Dzieło składa się z 3 części tematycznych – kultura (historia, kultura, języki), polityka (demokracja, wieloetniczność i stosunki międzynarodowe) i zagadnienia społeczne (warunki socjalne, rozwój gospodarzy), podzielonych na 8 rozdziałów i 52 artykuły. W książce tej zastosowano metodę międzydyscyplinarną.

Wprowadzenie opracował Lars Rydén i Witold Maciejewski z Uniwersytetu Adama Mickiewicza. Autorzy zastanawiają się nad definicją regionu, w tym akwenu wodnego, jako obszaru kultury. Na omawiany region spojrzano z punktu widzenia ogólnoswiatowego. Autorzy upatrują w regionie Bałtyku pewne podobieństwo warunków geograficznych regionu wielkich jezior w Stanach Zjednoczonych A.P. i Kanady oraz jeziora Wiktorii w Afryce.

W pierwszym rozdziale Krystian Gerner zamieścił 6 artykułów historycznych wraz z chronologią regionu bałtyckiego. Przedstawił w nim dzieje i rozwój krajów graniczących z basenem Morza Bałtyckiego oraz rywalizację mocarstw w regionie aż do czasów współczesnych. Podjął się więc niemałego zadania, biorąc pod uwagę, iż mamy tu do czynienia z kresami zachodniej cywilizacji i kultury chrześcijańskiej we wschodniej części kontynentu.

Na marginesie pragnę zanotować kilka spostrzeżeń. Najdawniejszymi polskimi przekładami Biblii były Psałterze w IV w. Przekład Pisma św. został wykonany w połowie XV w. dla królowej Zofii, podobnie jak przekład husycki, natomiast anonimowy przekład katolicki Nowego Testamentu wydany został w 1556 r., a całość Pisma św. w przekładzie Jana Leopolda ukazała się w 1556 r. Pismo św. w tłumaczeniu Jakuba Wujka z 1593-1599 r. (s. 64) nie było więc pierwszym w języku polskim.

Zagadnienie Państwa Pruskiego (s. 78) to dzieje Marchii Brandenburskiej, połączonej w 1618 r. za zezwoleniem króla Zygmunta III z Prusami Książęcymi, które były lennem Polski i w konsekwencji w 1701 r. elektor brandenburski koronował się na króla Prus.

Do najnowszych dziejów Polski narzuca się uwaga odnośnie do zwycięstwa Polski nad bolszewicką Rosją w 1920 r., mianowicie przypisywanie go „pewnej pomocy Francuzów”. W związku z niesprecyzowaniem, o jaką pomoc tu chodzi, przypomina to kalkę, która narodziła się z wpajanej przez zaborców niewiary we własne siły oraz polskiego zacietrzewienia partyjnego. Wydaje się więc słusznym, by przypomnieć wypowiedź gen. Maxime Weyganda („L’Information”, 21 VIII 1920, Paris), który kategorycznie temu zaprzeczył: „*To zwycięstwo, (...) jest zwycięstwem polskim; operacje wojskowe zostały wykonane przez generałów polskich według polskiego planu operacyjnego. (...) To bohaterski naród polski sam siebie uratował. Francja ma dość własnej chwały wojskowej i nie chce wzrostu jej kosztem Polski...*”.

Ponownie napotykamy też określenie Józefa Piłsudskiego jako „dyktatora” (s. 80). Dla historyka winno ono być nieadekwatne, biorąc pod uwagę nominalną i faktyczną rolę, jaką spełniał Piłsudski w Polsce w latach 1918-1935. Za nieściśłość należy uznać nazwanie polskiej obecności na Wileńszczyźnie po I wojnie światowej jako „*agresji przeciwko Litwie*”. Podobnie jak brak określenia traktatu ryskiego (s. 102) jako traktatu stanowiącego pokój między rewolucyjną Rosją Rad a Polską. Oba zagadnienia miały w ówczesnej polityce europejskiej duże znaczenie.

Określenie „*przejęcie władzy w Polsce przez komunistów w 1948 r.*” (s. 88, 103) jest po prostu błędem faktograficznym. Poświadcza to jeszcze raz, że skomplikowana historia Polski sprawia cudzoziemcom, nawet tak wytrawnym historykom, problemy. (Na temat Białorusi pisze Alena V. Korshuk, a o Karelii – Ilja Solomeshch).

W rozdziale drugim różne aspekty kultury przedstawia ośmiu autorów, w tym czterech polskich. Stosunki religijne omawia Lennart Tegborg, populację regionu i ukształtowanie geograficzne – Charles Westin, a na temat zagadnień socjalnych pisze Thorleif Pettersson. Rozważania na temat muzyki w regionie bałtyckim zamieszcza Jan Ling. Michał Buchowski omawia problemy kultury i nauki (różnice kulturowe, dyskryminacje, wielokulturowość), Kazimierz Musiał – politykę kulturalną na przykładzie kształcenia i oświaty, Bernard Piotrowski ilustruje wymianę kulturalną w regionie, a Andrzej Woźniński – problem poszukiwania artystycznej tożsamości regionu.

Trudno się jednak zgodzić z Tegborgiem, gdy pisze, że „*polski kardynał wysłał list do biskupów niemieckich w geście pojednania, na który nie otrzymał odpowiedzi!*” (s. 163). Zbyt wiele miejsca zajęłoby wyjaśnianie genezy listu i jego znaczenia dla społeczno-politycznych stosunków polsko-niemieckich, ale przypomnijmy, że chodzi tu o dokument episkopatu polskiego z 1965 r. do episkopatu niemieckiego, w którym zawarto chrześcijańskie „*wybaczamy i prosimy o przebaczenie*”. Rezultatem była krótkowzroczna ideologiczna nagonka władz PRL-u na

Kościół. Powtórzmy – dzieje Kościoła w Polsce są równie trudne do zrozumienia bez dogłębnej znajomości dziejów narodu polskiego w ogóle.

Z uwagi na zamieszczoną ilustrację norweskiego kościoła (s. 218) można dodać ciekawostkę świadczącą o przenikaniu się kultur. Otóż oryginalny norweski kościół „stav” mamy także w Polsce, mianowicie świątynię Wang w Bierutowicach. Kościółek został zbudowany w XIII w. nad jednym z jezior w południowej Norwegii, a w 1841 r. zakupił go król pruski Fryderyk Wilhelm IV i polecił go ustawić w obecnym miejscu.

Trzeci rozdział poświęcono problemom językowym i wielokulturowości, a jego głównym autorem jest Sven Gustavsson, który omawia języki nordyckie, ugrofińskie, bałtyckie i wschodnio-słowiańskie oraz jidisz. Poza tym jeden z artykułów poświęcił językowi polskiemu, kaszubskiemu oraz łużyckiemu. Ponadto Eva Agnes Csato przedstawia dzieje społeczności karańskiej na Litwie, znanej również w Polsce.

Ilustracje trzyjęzycznej (litewsko-polsko-rosyjskiej) tabliczki z nazwą ulicy w Ejszyszkach (s. 240) i polsko-żydowskiej tablicy firmowej w Krakowie (s. 151), żywo przypominają te dwujęzyczne z niemiecko-łużyckimi nazwami po 1945 r., np. w Budziszynie, zlikwidowane później przez NRD. Są to jednak przykłady pozytywnych wyjątków. Niestety, znamy powszechnie robione utrudnienia pod tym względem, np. na Litwie, ostatnio w podwileńskiej miejscowości Suderwa, w 84% zamieszkałej przez Polaków¹. Co gorsza, utrudnia się używanie oryginalnej pisowni nazwisk Polaków, jedyny chyba wypadek we współczesnej Europie oraz utrzymanie szkolnictwa polskiego. Nasuwa się też drobna uwaga językowa pod ilustracją na s. 271, mianowicie słowo „tutejszy” winno chyba być podane w języku oryginalnym jako „vietinis”.

W wyborze literatury tej części razi brak polskich autorów, natomiast bez uszczerbku dla nauki, moim zdaniem, można było zrezygnować (s. 224) ze wskazania na przemówienie Aleksandra Kwaśniewskiego².

Druga część zawiera 3 rozdziały, podejmujące temat demokracji, większości i mniejszości narodowych oraz spraw pokoju i bezpieczeństwa. Rozdział o ustroju i funkcjonowaniu państw demokratycznych jest pracą zbiorową pod kierunkiem Li Bennich-Björkman. W tej części omówiono historyczny rozwój demokracji od I wojny światowej, organizację państwa z przewagą władzy wykonawczej lub ustawodawczej, władze samorządowe i autonomiczne, partie polityczne, rolę ustawodawstwa (Gunilla Edelstam) oraz politykę gospodarczą państwa w ustroju demokratycznym (Hans Aage). Halina Zboroń, zapewne inspirowana brakiem

¹ Projekt ustawy o oświacie (już trzeci), złożony 28 I 2003 r. w litewskim sejmie, o ile zostanie przyjęty, będzie korzystny dla mniejszości narodowych.

² Zob. M. Lewko, *Obecność Skandynawów w polskiej kulturze teatralnej w latach 1876-1918*, Lublin 1996; G. Labuda, *Kaszubi i ich dzieje*, Gdańsk 1996; A.N. Woznicki, *Journey to the Unknown. Catholic Doctrine on Ethnicity and Migration*. San Francisco 1982.

respektu dla ustawodawstwa w kraju, przedstawiła problem wykroczeń służbowych, występujących we współczesnych demokracjach – korupcję, protekcję, dyskryminacje oraz przestępstwa gospodarcze przedsiębiorstw. Dodajmy, że problem etyki urzędniczej na Zachodzie został zauważony już w latach 80. i mamy bogatą literaturę na ten temat.

Li Bennich-Björkman omawia problem formatowania się postkomunistycznej władzy państwowej na przykładzie Estonii i Łotwy oraz model ustrojowy krajów skandynawskich. Porusza także bardzo ważny problem przygotowania krajów bałtyckich do wejścia do Unii Europejskiej. Oczywiście dotyczy to wszystkich państw – obecnych kandydatów do UE – i warto sobie zdać sprawę z niedostatków administracyjno-gospodarczych i etycznych, gdyż wpływają one nie z poziomu rozwoju społeczno-gospodarczego kandydatów, ale z politycznych decyzji 15 państw członkowskich, a to zobowiązuje w najwyższym stopniu także Polskę.

Rozdział piąty obejmuje artykuły o wyzwaniach wobec różnorodności imigracji i ich źródeł oraz ciekawy przegląd stosunków większości i mniejszości w poszczególnych krajach regionu, których autorem jest Harald Runblom. Modele współżycia społeczeństwa wieloetnicznego i politykę państwa w zakresie mniejszości narodowych omawia Hans Ingvar Roth.

We wskazówkach literatury odczuwa się brak przede wszystkim filozofii migracji Andrzeja Woźnickiego oraz pominięcie pionierskich prac w sprawach wielokulturowości Jerzego Zubrzyckiego, nb. doktora UAM, który był w tej dziedzinie m.in. konsultantem rządu szwedzkiego, kanadyjskiego i australijskiego³.

Trzecia część obejmuje zagadnienia socjalne i ekonomiczne. Na temat populacji krajów basenu Morza Bałtyckiego, kobiet i zmian w poglądach na płęć oraz o pracy i bezrobociu pisze Marina Thorborg. Treść jest podana z zauważalną subiektywnością. Specjaliści, dla których punktem wyjścia jest prawo naturalne i chrześcijańskie wartości, nie we wszystkich aspektach podzielają te poglądy.

Gaiane Safranowa omawia poziom życia ludności w regionie Bałtyku i w Rosji, natomiast strukturę oraz ludność według przynależności narodowej – Ingegrid Municio-Larsson. Współczesne problemy kształcenia dzieci i młodzieży oraz współpracy akademickiej między krajami bałtyckimi i skandynawskimi są tematem artykułu Evy Ericsson. Ważny artykuł na temat dylematów z używkami i narkotykami w regionie jest wspólną pracą Sturi Korpi, Larsa Rydena i Very Segraeusa. Tekst pod ilustracją na s. 547 dotyczący Uniwersytetu w Wilnie trudno uznać za obiektywny i przypomina niedawne praktyki sowieckiej manipulacji. Akademia Wileńska utworzona przez króla Stefana Batorego w 1578 r. powstała

---

Np. J. Zubrzycki, *Immigrants in Canada and Australia* (1984); *White Australia. Tolerance and Intolerance in Race Relation* (1995); *National Consultations on Multiculturalism and Citizenship. Report* (1982).

z kolegium jezuitów. W 1773 r. została przekształcona przez Komisję Edukacji Narodowej (ustanowiona na Sejmie w 1775 r., która przejęła fundusze i dobra na cele edukacyjne po skasowanym w 1773 r. zakonie jezuitów) na Szkołę Główną Wielkiego Księstwa Litewskiego z polskim językiem wykładowym. W 1803 r. Szkoła Główna została przemianowana na cesarski uniwersytet z polskim językiem wykładowym, a w 1820 r. został on zamknięty. Dopiero w 1919 r. powstał polski Uniwersytet Stefana Batorego, a od 1939 r. jest czynny jako uniwersytet litewski.

Ogólnie można powiedzieć, że nieuwzględnianie dokonań polskich w dziejach Litwy (Inflant) jest nie tylko ich wyraźnym zubożeniem, ale mijaniem się z prawdą. Polakom (także Duńczykom) przypomina czasy z okresu rozbioru Rzeczypospolitej Obojga Narodów oraz usiłowania przekonania reszty świata o słuszności podjętych decyzji za pomocą usłużnych „pracowników nauki” państw zaborczych⁴.

Rozdział ósmy zawiera informacje na temat rozwoju ekonomicznego; składa się z 7 artykułów. Kierunki przekształceń gospodarczych, rozszerzenie Unii Europejskiej i problemy środowiska naturalnego omawia Hans Aage, który jest także redaktorem rozdziału. Problemy prywatyzacji i restrukturyzacji przedsiębiorstw, zwłaszcza w krajach bałtyckich, opisuje Niel Mygind. Camilla Jensen i Klaus E. Meyer omawiają bezpośrednie inwestycje zagraniczne w regionie, a handel zagraniczny przedstawia Alari Purju. Polityka rynku pracy jest przedmiotem rozważań Susanny Oxenstierna. Niezrozumiałe jest tu pominięcie nazwiska jednego z autorów Pawła Swianiewicza (s. 280). W tej części do obszernego wyboru literatury można dodać ciekawą pracę zbiorową *Globalization – Experiences and Prospects*⁵.

Typografia sprawiła, że niektóre strony są mniej czytelne (np. s. 200-212), a przy tym ucierpiały ilustracje. Niezależnie od tego, jedna z nich z alfabetem kaszubskim (s. 201) winna chyba się znaleźć 200 stron dalej, a ilustracje np. ze s. 201 winny być na s. 218. Lepsza byłaby także ilustracja handlu przygranicznego, np. straganów na granicy polsko-rosyjskiej (obwód Kaliningradu) czy litewsko-białoruskiej zamiast szyldu z granicy polsko-słowackiej (s. 622), zbyt oddalonego od regionu bałtyckiego.

Można mieć również uzasadnioną uwagę co do precyzyjności oraz czytelności oznaczeń fińskich terytoriów, zabranych przez Związek Sowiecki (s. 64, 80, 84). Poza tym, jak się wydaje, na skutek „nadużywania” komputera, otrzymaliśmy słabo czytelną mapkę (s. 31). Cennym natomiast uzupełnieniem poszczególnych części jest wybór literatury.

Ogólnie można stwierdzić, że niektórzy autorzy omawiający dzieje narodów,

⁴ M.B. Topolska, *Spółczesność i kultura w Wielkim Księstwie Litewskim od XV do XVIII wieku*, Poznań-Zielona Góra 2002.

⁵ *Globalization – Experiences and Prospects*, ed. H. Bünz, A. Kukliński, Warszawa 2001.

które odzyskały niepodległość po I wojnie światowej, mieli zbyt duże zaufanie do ocen zawartych w literaturze przedmiotu i stąd wpływających wniosków.

Natomiast poprawność polityczna prawdopodobnie sprawiła, że mówi się m.in., iż społeczeństwo już przy około 10% obcokrajowców stanowi problem wielokulturowości. Oczywiście, nie negujemy potrzebę uczenia pokojowego współżycia większości z mniejszościami narodowymi, etnicznymi oraz religijnymi. I to od dziecka! Problemem w krajach skandynawskich jest raczej integracja imigrantów z obszarów kultury muzułmańskiej. W związku z tym polityka władz w tym zakresie poddawana jest permanentnej krytyce przez specjalistów i opinię publiczną.

Całość jest zaopatrzona w wykaz skrótów, nazwisk i nazw geograficznych wraz z atlasem geograficznym regionu bałtyckiego. Bardzo cenne są ilustracje – ikonograficzne i statystyczne, zamieszczone w treści poszczególnych artykułów. Tom pracy zbiorowej stanowi duże osiągnięcie zarówno pod względem merytorycznym, jak i formalnym jako owoc konkretnej współpracy między poszczególnymi ośrodkami akademickimi krajów przylegających do Bałtyku.